

Szabó Mónika & Pál Mónika

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A feminizmus, ami elválaszt és összeköt, avagy: Te milyen feminista vagy?

A saját múlt egyszerre elválasztja és összeköti a generációkat; a közös élettapasztalatok arra hajlamosítanak, hogy bizonyos attitűdökben, identitásokban osztozzunk azokkal, akikkel a 'korszakban' is osztoztunk. Ez a tagolás persze leegyszerűsítés, hiszen a generációk összeérnek, és közös tapasztalataik, találkozási pontjaik vannak. A határvonalak nem csupán korosztályos alapon rajzolódnak ki a mai (magyar) feminizmus térképén sem. A különféle attitűdök és identitások útjelzői is mutatják a 'helyes' irányt a saját pozíciójukat keresőknek. Jelen írás a „generációs kérdést” lehetséges elemzési szempontként használva tanulmányozza a feminizmusok eltéréseit. Különböző identitásokról és a nemek egyenlőségével kapcsolatos attitűdökről beszél, a szakirodalomra épülően egy saját, nagymintás kérdőíves kutatást is bemutatva.

Bevezetés: történet, generációk és identitás

Az idő a feminizmust sem kíméli. A korosodás legbiztosabb jele, hogy immár története van. Az identitás alapvető eleme – úgy személyeknél, mint mozgalmaknál – a saját múlt, amely egyszerre választja el és köti össze egymással az idő-tagolta generációkat. Az írás nem abban az értelemben foglalkozik az idővel, hogy ezt a történetet vizsgálja, hanem az „itt-és-most” pozíciójából tanulmányozza a feminizmusok különbségeit, az úgynevezett generációs kérdést egy lehetséges elemzési szempontként használva ebben.

A generációs megközelítések alapvető állítása, hogy a közös élettapasztalatok hasonlóvá tesznek; de legalábbis hajlamosítanak arra, hogy bizonyos attitűdökben vagy akár identitásokban osztozzunk azokkal, akikkel a „korszakban” is osztoztunk. Az észak-amerikai – alapvetően USA-beli – történet alapján például kirajzolható a baby boom generáció, amelynek tagjait még jellemzően a hagyományos nemi szerepek mentén nevelték, ám fiatal felnőttkorukban nagyon intenzív társadalmi változások – mint például a második hullámos feminizmus – részesei lehettek. Az X generáció tagjai pedig pont akkor születtek, amikor a feminista mozgalom már sok mindent elért. Bár ők azok, akik már tanulhattak nőtudományt, ám fiatal felnőttkorukra

megérkezett a *backlash*¹ is. A soron következő Y generáció elméletileg már a harmadik hullámos feminizmus vizein szörföl.

Ez a fajta idői tagolás persze durva leegyszerűsítés, egyrészt mert az idő folytonos, és a generációk összeérnek; közös tapasztalataik és találkozási pontjaik is vannak. A magyarországi rendszerváltás utáni Feminista Hálózatban például baby boomerek és X generációsok együtt vettek részt. Másrészt a határvonalak – rosszabb esetben frontvonalak és harci árkok – nem csupán korosztályos alapon rajzolódnak ki a mai (magyar) feminizmus térképén. A generációs tapasztalatok mellett a nézetek, attitűdök és identitások különféle jelzői is mutatják a „helyes” irányt a saját pozíciójukat keresőknek.

Az írás a különböző (generációs) feminista identitásokról, a nemek egyenlőségével kapcsolatos attitűdökről és sztereotípiákról, illetve mindezek egymáshoz való sokszínű viszonyáról beszél. Először röviden áttekintjük a nemzetközi szakirodalom vonatkozó részeit, saját empirikus kutatásunkat kontextusba helyezve ezzel; majd bemutatjuk eredményeinket, amelyek egy nagymintás, online kérdőíves vizsgálat eredményeképpen születtek.

Generációk, kor és feminizmus

Mivel a különböző generációkat más-más társadalmi hatások érték, valószínűsíthető, hogy a feminizmushoz való viszonyuk is különböző. A témáról elsősorban az angolszász szakirodalom értekezik, érdemes azt is figyelembe vennünk, hogy a magyarországi helyzet sok szempontból attól eltérő lehet. A baby boom generációt (vagyis az 1943 és 1960 között született embereket) a hagyományos nemi szerepek elvei szerint nevelték, de fiatal felnőttkorukban sok társadalmi változást éltek át, a feminizmus második hulláma idején szocializálódtak, ezért bizonyos kutatók szerint nagy arányban lehetnek közöttük feministák. Az X generáció (az 1961 és 1975 között születettek) születésekor a feminista mozgalom már sok mindent elért, az ő fiatalkori szocializációjukra viszont már a backlash (visszacsapás) hatott, ezért feltételezhető, hogy ambivalensek a feminizmussal kapcsolatban. Ráadásul ők az első olyan generáció, melynek tagjai már tanulhattak nőtudományt (Duncan 2010). Egy 2005-ös amerikai felmérés szerint az 1970-es évek óta nem változott azoknak a nőknek az aránya, akik feministának vallják magukat (25-30%); ám ez az arány 65% körüli, ha a feministát úgy definiáljuk, mint „valaki,

¹ Amint arra Faludi (1991) alapművében rámutat, a női egyenjogúsággal kapcsolatos törekvésekre adott válaszként jelennek meg azok a reakciók, amelyek mintegy „ellenzapást” (backlash) mérnek az egyenjogúság vívmányaira. A feminista mozgalmak kisebb-nagyobb céljainak elérése tehát olyan ellenreakciókat vált ki, amelyek megpróbálják visszahelyezni a nőket hagyományos szerepeikbe. A backlash nem egy centralizált, szervezett folyamat, hanem internalizálva, rejtetten működik, a közbeszédén keresztül behatolva a privátszférába.

aki hisz a nemek társadalmi, politikai és gazdasági egyenlőségében” (CBS News 2005, idézi: Duncan 2010). Mások szerint, ahogy a nők idősödnek, egyre inkább feministává válnak (pl. Downing és Roush 1985; idézi Peltola és mtsai 2004); de van, aki ezzel ellentétes álláspontot képviselve azt vallja, hogy az attitűd stabil marad a fiatal felnőttkor után (pl. Alwin és mtsai 1991; idézi Peltola és mtsai 2004).

Az X és az Y generációs nők vizsgálata

Az angolszász szakirodalomban megjelenő kutatások jórészt kvalitatív, kis mintákon végzett vizsgálatokat vonultatnak fel a témában, interjú vagy fókuszcsoporthoz hasonló módszert használva. Elsősorban a feminizmushoz kapcsolódó attitűdöket kutatták, és kevésbé azt, hogy a megkérdezettek mennyire vallják magukat feministának. A kutatásokból általánosságban az derül ki, hogy a fiatal nőknek gyakran kevés tudásuk van a feminizmusról, illetve a fennálló társadalmi viszonyokról (így a nemi alapú elnyomásról), és ezért, vagy más okok miatt nem jellemző rájuk a feminista identifikáció. Ha feministának vallják is magukat, nem különítik el egymástól a feminizmus különböző típusait: vagy nem is ismerik őket, vagy saját magukat nem tudják beazonosítani azok alapján.

Egy, a '90-es évek közepén végzett, 23-24 éves (X generációs) nőket vizsgáló mélyinterjú vizsgálat szerint a megkérdezettek elégedettek a nők növekvő lehetőségeivel, és tisztában vannak azzal, hogy ezt az idősebb nőknek köszönhetik. Többségük úgy gondolja, hogy a nőket még sokfajta megkülönböztetés sújtja, emiatt egyetértenek a feminista eszmékkel. Egy részük pedig személyesen átélt diszkriminációról is beszámolt; ám mégsem szeretnék magukat feministaként definiálni (Aronson 2003). Egy másik kutatásban a megkérdezett fiatal (18 és 25 év közötti, Y generációs) nők többsége úgy gondolja, hogy nemi diszkrimináció már nem létezik, mert a nők előtt rengeteg választási lehetőség áll, illetve a korábbi generációk már kiharcolták az egyenlőséget. A vizsgálat résztvevői áldozathibáztató attitűdöket is vallanak, illetve úgy látják, nekik személyesen nincs szükségük a feminizmusra. Mindezt annak ellenére gondolják így, hogy egy részük családon belüli vagy szexuális erőszak áldozata, illetve nem kap segítséget partnerétől a gyerekneveléshez. A magát feministának nevező kisebbség is mentegetőzik, fontosnak tartja megjegyezni, hogy nem „férfigyűlölő” (Baker 2007), és társadalmi szintű aktivitás helyett gyakran inkább az egyéni tettekben és lehetőségekben hisz (Trier-Bieniek 2007). A feminizmussal kapcsolatos ambivalenciára, az ismeretek hiányára, illetve a sztereotípiák erős hatásának tulajdonítható idegenkedésre több kutató is rámutat. Mindez akkor is megfigyelhető, ha különböző kultúrákból származó nőket kérdezik meg.

Crossley (2010) 21-28 év közötti (Y generációs), 12 különböző országból származó egyetemista nővel készített félig strukturált interjúkat (Németország, Görögország, Hong Kong, India, Malajzia, Norvégia, Portugália, Szingapúr, USA, Anglia, Argentína, Etiópia). Többségük nem volt biztos abban, hogy feministaként definiálja-e magát, ambivalens reakciót mutatott, mivel negatív sztereotípiái voltak a feminizmusról, amelyet nem tartott összeegyeztethetőnek a házassággal és az anyasággal. Egy részük úgy gondolta, a feminizmus már elérte a céljait, vagy a saját életében nincs szükség rá.

Azokban az - Y generációs nőkkel készített - interjúkban, ahol arra is rákérdeztek, hogy a feminista identifikációval rendelkező vizsgálati személyek a feminizmus melyik irányzatához sorolják magukat, a résztvevők vagy nem tudtak válaszolni a kérdésre (Maddison és Grey 2010), vagy csak a „radikális”- „nem radikális” tengely egy-egy végpontján helyezték el magukat (Trier-Bieniek 2007). A megkérdezettek, még ha nem is tudnak feminista attitűdöket felsorolni, akkor is elhatárolják magukat például a „melltartóégető” feministáktól (Crossley 2010).

A generációk bővítése; (pre)baby boomerek, baby boost és Z generációk

A nők különböző generációit kvantitatív, nagyobb (esetenként reprezentatív) mintát használó vizsgálatokban is összehasonlították egymással a kutatók. Ezekben a vizsgálatokban elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogyan gondolkodnak a megkérdezettek a feminizmusról, azonosulnak-e vele, illetve mennyire vannak tisztában azzal, mit jelentenek a feminista irányzatok és attitűdök. Értelemszerűen a legfiatalabb, Z generációs nőkkel kapcsolatos kutatások eredményeire még várni kell - hiszen a legidősebb tagjaik is csak 2013-ban léptek a felnőttkorba -, és az Y generációt is viszonylag kevesen hasonlították össze az X vagy a baby boom generáció tagjaival.

Egy négy korcsoporttal végzett kutatásban (Schnittker és mtsai 2003) a második hullám idején szocializálódott férfiak és nők (akik 1936 és 1945, illetve 1946 és 1955 között születtek) inkább vallották magukat feministának, mint a korábban (1936 előtt) vagy később (1956 és 1965 között) születettek. Összességében a megkérdezett nők 27%-a, a férfiak 12%-a válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy feministának tartja-e magát, 5-5%-uk nem tudta. Az egyenlőség támogatottsága (a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos kérdések, az abortuszhoz való jog) és a kor közötti kapcsolat is jelentősebb a második hullámosoknál, mint az idősebbeknél vagy fiatalabbaknál. A fiatalabb generációnál nem feltétlenül járt együtt a feminista identifikáció a feminista attitűdökkel, a kutatók ezt úgy értelmezték, hogy a válaszolók valószínűleg nincsenek teljesen tisztában a feminizmus mibenlétével. Egy másik, csak

diplomás nőkkel végzett vizsgálatban (Zucker 2004) a legidősebb alanyok – akik 1930 körül születtek –, sokkal inkább a nem feminista (34%) és az egalitáriánus (39%) csoportba kerültek, mint a feministába (27%). A középső korcsoport – akik 1950 körül születtek, a baby boom generáció tagjai – 51%-a volt feminista, 30%-a egalitáriánus, 19%-a nem feminista. A legfiatalabbak – akik 1970 környékén születtek, az X generáció tagjai – 58%-a vallotta magát feministának, 22%-a egalitáriánusnak, 20%-a nem feministának. Feminista tudatosság szempontjából az egalitáriánusok a feministák és a nem feministák között helyezkedtek el.

Egy nagymintás, az USA-ban végzett országos kutatás (Peltola és mtsai 2004) azt találta, hogy a pre-baby boom (1946 előtt született nők, akik a második hullám előtt lettek felnőttek) a baby boom (1946 és 1959 között született nők, akik a második hullám idején szocializálódtak) és a baby bust (1960 és 1978 között született nők, akik a második hullámot követő backlash alatt nőttek fel) generáció tagjai nem különböztek egymástól feminista identitás szempontjából. A társadalmi háttér faktort kontrollálva viszont a baby boom és a pre-baby boom generáció inkább vallotta magát feministának, mint a baby bust, és a baby boom generációnál volt tapasztalható erős kapcsolat a politikai ideológia, illetve a gender attitűdök és a feminizmus között.

Duncan (2010), nagy mintát használva, olyan nők viselkedését és attitűdjeit hasonlította össze, akik egy 'pro choice' (az abortuszhoz való jogért szervezett) tüntetésre mentek, tehát feltételezhetően tájékozottak voltak a feminizmus terén. A generációk között összességében nem volt nagy különbség, de a kutatás talált néhány jelentős összefüggést. A baby boom generáció tagjai sokkal inkább definiálták magukat nagyon feministának, mint az X generáció; az X generáció tagjai között pedig nagyobb volt azoknak az aránya, akik kicsit vallották magukat feministának vagy nem feministaként pozícionálták magukat. A nagyon feministák mindkét generációban magas pontszámot értek el az aktív elkötelezettségben. Érdekes módon az X generációs nem feministákra és a kicsit feministákra is inkább volt ez jellemző, mint a baby boom generáció tagjaira. Az X generáció politikailag aktívabbnak bizonyult, mint a baby boom generáció. Henley (1998) azt találta, hogy az idősebb generációkra inkább jellemzőek a feminista attitűdök (a Henley-féle skála alsóskálái összességében), míg a radikális feminizmus mértéke a korral fordított arányban állt. Peltola és munkatársai (2004) pedig arra jutottak, hogy a baby boom generációnál erősebb a kapcsolat a politikai ideológia és a gender attitűdök, valamint a feminizmus között.

Ami a feminista identitás háttérében van; attitűdök és cselekvés

Burn és munkatársai (2000) szerint azt, hogy valaki támogatja-e a feminizmust, illetve azonosul-e a mozgalommal, alapvetően három faktor befolyásolja. Az első ilyen faktor az elnevezés: a „nők mozgalmát” ugyanis inkább hajlandóak támogatni a megkérdozettek, mint a feminizmust (Buschman és Lenart 1996; idézi: Burn és mtsai 2000). A másik faktor, hogy a megkérdozett mennyire él nem tradicionális nemi szerepek szerint, vall liberálisabb attitűdöket, illetve vannak ezzel kapcsolatban tapasztalatai (pl. Andersen és Cook 1984; idézi: Burn és mtsai 2000). Végül fontos szerepe van a csoporttagságnak, az ezzel kapcsolatos tudatosságnak és a közös cselekvés vágyának is (pl. Breinlinger és Kelly 1994; idézi: Burn és mtsai 2000). Ezek a tényezők sok vizsgálatban megjelennek.

Cowan és munkatársai (1992) kis mintán végzett vizsgálatában a megkérdozett nők és férfiak 21%-a egyáltalán nem tartotta magát feministának, 26%-a kicsit, 40%-a közepesen, 12%-a pedig nagyon. A feminista címke elfogadása pozitívan korrelált a feminista mozgalommal kapcsolatos pozitív véleménnyel, a nők szerepeivel kapcsolatos liberális vagy profeminista attitűddel (pl. „A nőknek össze kell fogniuk és együtt dolgozni, hogy egyenlő politikai és társadalmi jogokat érjenek el az országban.”), illetve a feministák pozitívabb észlelésével, amely szerint kevésbé látták sztereotipikusan a feministákat. A nők inkább vallották magukat feministának, mint a férfiak, de a kor nem játszott szerepet ebből a szempontból. Aronson (2003) mélyinterjú vizsgálatában a megkérdozett fiatal nők (a vizsgálat idején, '96-'97-ben voltak 23-24 évesek, tehát az X generáció tagjai) 25%-a vallotta magát feministának, 19%-uk nem, annak ellenére, hogy a feminista ideológia több elvével is egyetértett. A legérdekesebb, hogy a meginterjúvult nőknek kb. 30%-a nem akart állást foglalni a kérdésben, őket elsősorban a sztereotípiák befolyásolták. A megkérdozett nők közül azok, akik soha nem gondolkodtak a feminizmuson (kb. 25%), támogatják az egyenlőséget, de gyakran bizonytalanok az önmeghatározásban, saját tudásukban. Sok vizsgálati személy azért ambivalens a feminizmussal kapcsolatban, mert úgy véli, a nők egyenlősége helyett általánosságban az emberek egyenlőségére kellene koncentrálni (Crossley 2010). Ezzel összhangban más kutatók azt találták, hogy minél inkább egyenlőségelvű valaki kifejezetten a nők szerepével kapcsolatban, annál nagyobb eséllyel vallja magát feministának (Peltola és mtsai 2004).

Egy fókuszcsoportban (Trier-Bieniek 2007), amelyben a résztvevő tizenkét Y generációs nőből tizenegy feministának nevezte magát, a különböző attitűdöket nehezen különítették el: szerintük egy feminista vagy radikális, vagy liberális; előbbi extrém módon gondolkodik és viselkedik,

utóbbi harcol a nők jogaiért és az egyenlőségért. Az „extrém” feminizmustól - bármit is jelentsen a kifejezés más vizsgálatban is elhatárolódtak a megkérdezett, magukat feministaként identifikáló, többféle korcsoportba tartozó nők (Quinn és Radtke 2006). Az is kirajzolódik, mennyire ambivalensen viszonyulnak a feminista ideológiához és gyakorlathoz - vagy az ezekről alkotott képhez-, illetve hogy folyamatosan újradefiniálják, mit jelent feministának lenni. Nem meglepő, hogy a magukat feministának valló nők aktívabb mozgalmi életet élnek, és sokkal inkább észlelik a szexizmus hátrányait személyes életükben, mint a nem feministák vagy az egalitáriánus elveket vallók (Zucker 2004). Egy kutatásban azoknál a megkérdezettekénél, akik nőtudományokat vagy társadalmi nemek tudományát tanultak, a feminista attitűdök előre jelezték a feminista identitást, illetve az attitűdök változása az identitás változását is (Eisele és Stake 2008). Henley és munkatársai vizsgálatukban (1998), amikor az általuk kifejlesztett skálát tesztelték, azt találták, hogy erősen és pozitívan korrelál, ha valakinek feminista attitűdjei vannak, azzal, milyen mértékben vallja magát feministának, járt-e, és mennyi ideig nőtudományi kurzusra.

Generációktól függetlenül is elmondható, hogy a bizonytalanság és az ideológia átfogóbb ismeretének hiánya nagyon jellemző mind a feminista identifikációval, mind a feminista attitűdökkel kapcsolatban. Gyakran előfordul például, hogy valaki feministaként definiálja magát, de ettől még nem feltétlenül vall feminista attitűdöket, vagy nem vallja magát feministának, pedig a nézetei alapján a nők egyenlőségét támogatja.² A különböző feminista attitűdök mérésére eddig viszonylag kevés tesztet fejlesztettek ki. Az egyik ilyen az LFAIS (Liberal Feminist Attitude and Ideology Scale, Morgan, 1996), a másik, az általunk is használt, Különböző Feminista Attitűdök Skála (Henley és mtsai 1998, magyar fordítása Kovács Mónika 2004). Henley és munkatársai (1998) a Különböző Feminista Attitűdök Skálát abból a célból fejlesztették ki, hogy a feminista attitűdöket a maguk diverzitásában lehessen mérni. A skála magában foglalja a konzervatív, a liberális, a radikális, a szocialista, a kulturális feminizmust, illetve a színes bőrű nők feminizmusát (utóbbit angolul „womanist”-nak nevezték el). A statisztikai elemzés során a radikális és a szocialista feminizmus egy faktorba került, aminek az lehet az oka, hogy mindkét irányzatot túl szélsőségesnek tartják a résztvevők és nehezen különböztetik meg egymástól. A liberális feminizmus nem különült el, valószínűleg azért, mert túl általános, sokan azonosulnak vele; illetve egy olyan alapvető feminista pozíció, amivel a feministák többsége egyetért más állítások mellett is.

² Ennek lehetséges okairól magyarul ld. Szabó 2015.

Következtetések a szakirodalom alapján

A feminizmusok különféle típusait tekintve a vizsgálatok alapján azt mondhatjuk, hogy azok nyugaton sem igazán különülnek el. Úgy tűnik, hogy sokan egyáltalán nincsenek tisztában azzal, mi a tartalma például a radikális vagy a szocialista feminizmusnak. A magukat feministaként azonosítók elsősorban liberális attitűdöket vallanak, miközben a radikalitás negatív konnotációt kap és „extremitásnak” tartják, vagy például a melltartóégetéssel kapcsolják össze. Ugyancsak gyakori tapasztalat, hogy a feminista identifikáció és attitűdök gyakran nem járnak együtt.

Kutatásokra alapozott információink a feminizmus és korcsoportok vonatkozásában elsősorban a baby boom, az X és az Y generációról vannak. Egyes vizsgálatokban a baby boom generáció tagjai, máshol pedig az X generációs nők vallották inkább feministának magukat a többi korcsoportéhoz képest, de nagyon nehéz általános következtetéseket levonni, mert a legtöbb kutatásnak nem volt elsősleges célja a generációk alapján történő elkülönítés. Emellett még az rajzolódik ki, hogy az Y generáció tagjai a többiekénél gyakrabban gondolják azt, hogy a feminizmus már elérte a célját, illetve hogy őket személy szerint vagy generációjukban nem érintik ezek a kérdések. A kutatási eredmények kritikájaként pedig meg kell említeni, hogy ezek a vizsgálatok jórészt egyetemista résztvevőkkel zajlottak, és a kutatók általában kis mintákat használtak. Az eredményeket minden bizonnyal árnyalná, ha a nők széles csoportjait vonnánk be a vizsgálatokba, sőt érdemes lenne akár a feminizmussal professzionálisan foglalkozó nőket is kérdezni. Még egy fokkal kritikusabban tekintve ezekre az eredményekre, felmerülhet az a gondolat is, hogy ezeknek a jelenségeknek egy része – mint például a különböző feminista attitűdök és irányzatok – talán csak a kutatók fejében különülnek el, gyakorlati realitásuk pedig sokkal kevésbé van.

Generációk és feminizmus Magyarországon, kutatási eredmények

A korábbi kutatások alapján látható, hogy az életkornak, illetve a generációs hovatartozásnak mindenképpen lehet szerepe abban, ahogy a nemi szerepekhez, nemek közötti viszonyokhoz és a feminizmushoz viszonyulnak a nők különböző generációi.

Kutatásunk azt vizsgálta, miként látják a felnőtt nők a nemi szerepeket, a nemek közötti viszonyokat és a nemi egyenlőtlenségeket, illetve saját magukra hogyan gondolnak a női szerepekkel kapcsolatosan. Az online³

³ ELTE IPPi Virtuális Labor: <http://labor.ippk.elte.hu>

anonim vizsgálatba 18 évesnél idősebb, magukat nőként azonosító személyeket invitáltunk. Ebben a vizsgálatban a nemi szerepekkel kapcsolatos ideológiákat, a nemek közötti viszonyokat, a különféle feminista attitűdöket és identitásokat mértük fel, a kor(csoport) kérdése tehát egy tágabb fogalmi térben jelenik meg.⁴

A kérdőív kitöltését 1928-an kezdték el, ebből 926-an a teljes kérdéssort megválaszolták, ez utóbbi alapján készítettük el elemzéseinket. A vizsgálat eredményeinek teljes körű bemutatására itt most nem vállalkozhatunk. A számok és statisztikai elemzések erején felülemelkedve igyekszünk az adatokat kiemelni, amelyek a generációkkal kapcsolatos következtetések levonásában segítségünkre lehetnek.⁵ Az elemzések áttekinthetőbbé és szemléletesebbé tételében az [online elérhető interaktív grafikonok](#) is segítségünkre lesznek.

A válaszolók

Az alapvető demográfiai adatok alapján azt mondhatjuk, hogy a válaszolók meghatározó többségben a budapesti (57%), diplomás (74%), 25-45 év (átlag 34 év) közötti nők közül kerültek ki. Leginkább tehát az X (33%) és az Y (53%) generáció tagjai töltötték ki a kérdőívet, de használható mennyiségben kaptunk válaszokat a baby boom (BB) (8%) és a Z generáció (6%) tagjaitól is. Az adatfelvétel módja (online, önkéntes) nem tette lehetővé reprezentatív minta összegyűjtését, ugyanakkor a válaszolók relatív nagy száma miatt lehetőségünk nyílt az egyes változók közötti összefüggések statisztikailag is érvényes vizsgálatára. Nem arra törekszünk tehát, hogy „általában a magyar nőkről” mondjunk valamit demográfiai jellemzőik mentén, hanem arra, hogy bizonyos (pszichológiai) konstrukciók összefüggéseit vizsgáljuk, mint például a feminista identitás vagy attitűdök kapcsolatát a nemi szerepekre vonatkozó nézetekkel.

A vizsgálatban használt mérőeszközök

A nőkkal szembeni *szexizmus*nak három típusát is felmértük: a modern szexizmust és az ambivalens szexizmus két alszkláját, az ellenséges és a jóindulatú szexizmust (Modern Szexizmus Skála; Swim és mtsai 1995, Ambivalens Szexizmus Skála; Glick és Fiske 1996, rövidített változat).

⁴ A kutatásban vizsgált konstruktumok áttekintő ábráját ld. a mellékletben.

⁵ A kérdőíves kutatás eredményeinek feldolgozására, az összefüggések ellenőrzése érdekében természetesen a tudományosság kritériumainak megfelelően különféle matematikai statisztikai módszereket használtunk. Ezeknek a számításoknak az eredményeit itt most nem közöljük, de fontos megjegyezni, hogy ahol „jelentős” különbségekről beszélünk vagy összefüggésekről, ott minden esetben statisztikai értelemben is érvényes eredményről van szó.

A férfiakkal kapcsolatos *ambivalens attitűdök*nek ugyancsak két altípusát, az ellenséges és a jóindulatú attitűdöt igyekeztünk felderíteni (Ambivalencia a Férfiakkal Skála; Glick és Fiske 1996, rövidített változat).

A nemekkel kapcsolatos *érzelmi viszonyulás* feltérképezésére bipoláris érzelmeket leíró szópárokat használtunk, ezek az ellenségesség–barátságosság, a tisztelet–lenézés, az elfogadás–elutasítás, a kedvelés–ellenszenv, valamint a bizalom–bizalmatlanság voltak.

(Attitűdök a Nemek Felé Érzelmek Skála; Stephan és Stephan 2000 alapján Szabó 2008).

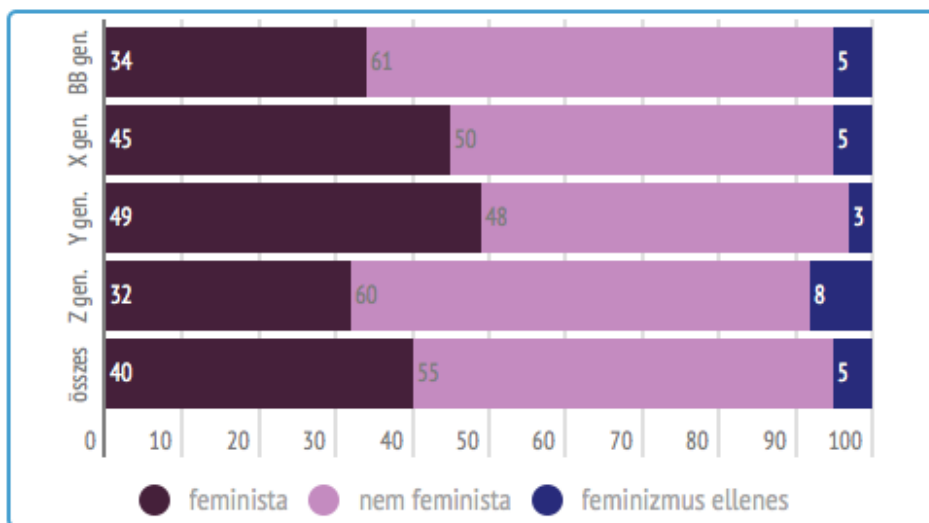
A férfiak, mint domináns csoport általi *fenyegetettség* észlelésének felmérésére a Fenyegetettség Skálát használtuk (Stephan és Stephan 2000 alapján Szabó 2008). A *társas identitás* erősségének, azaz a nők csoportjával való azonosulás mértékének meghatározására a Társas Identitás Skálát alkalmaztuk (Cameron és Lalonde 2001 alapján Szabó 2008).

A *nemi szerep orientációt*, azaz a tradicionális–modern szerepfelfogás dimenzióján való elhelyezkedést a Nemi Szerep Preferencia Kérdőívvel (Becker 2009) vizsgáltuk. A feminista elköteleződést két szempont mentén is igyekeztünk felmérni. Egyrészt a *feminista identitást*, azaz a feminizmussal való azonosulás mértékét (Feminista Önmeghatározás Skála; Morgan 1996), ahol is a válaszolók nyolc lehetséges fokozatot jelentő állítás közül választhatták ki azt az egyet, amelyik a leginkább jellemzi a feminizmushoz való viszonyukat. Másrészt a *feminista attitűdök* sokféleségének feltérképezésére is kísérletet tettünk, a liberális, a szocialista, a radikális és a kulturális feminizmusra, valamint a konzervatív nézetek elutasítására vonatkozó kérdésekkel (Különböző Feminista Perspektívák Skála; Henley és mtsai 1998, Kovács 2004).

Eredmények: Feminizmus és generációk

A feminizmushoz való viszonyra tehát expliciten is rákérdeztünk: a válaszolók egy nyolc fokozatot tartalmazó skálán jelölhették saját pozíciójukat, a kontinuum két végpontja a „károsnak tarja a feminizmust”, illetve az „elkötelezett feminista aktivista” voltak (Feminista Önmeghatározás Skála). Ezeket a válaszokat három nagyobb kategóriába csoportosítva azt mondhatjuk, hogy a kérdőívet kitöltő nők 40%-a feministának, 55%-a nem feministának, illetve 5%-a kifejezetten feminizmus-ellenesnek vallja magát. Nyilvánvalóan ezek az adatok nem reprezentatívak a magyar, de még csak a budapesti diplomás nőkre vonatkozóan sem. A korábban már idézett angolszász adatok szerint is valahol 25-30 százalék körüli a magukat feministaként azonosító nők aránya, és talán nem alaptalanul feltételezzük, hogy Magyarországon ez az arány akár kisebb is lehet. Ahogy erre korábban is utaltunk, a mintavételi eljárásból adódóan torzíthatja az eredmények

reprezentativitását például a téma iránti személyes érdeklődés és motiváció, amely nagyban hatással lehetett arra, hogy valaki kitölti-e egyáltalán a kérdőívet, vagy sem. Adataink tehát nem reprezentatívak, ugyanakkor alkalmasak arra, hogy elkülönítsünk egymástól bizonyos alcsoportokat, ebben az esetben a feminizmushoz való viszonyuk mentén; majd megvizsgáljuk azt, hogy az egyéb nézeteik a nemi szerepekkel kapcsolatosan eltérnek-e, és ha igen, úgy milyen mintázatokat mutatnak. Adott tehát három különböző csoport, a következő lépésben azt vizsgáltuk meg, vajon az egyes generációkban eltérően alakulnak-e ezek az arányok. Az 1. ábra szemléletesen mutatja be a különbségeket.

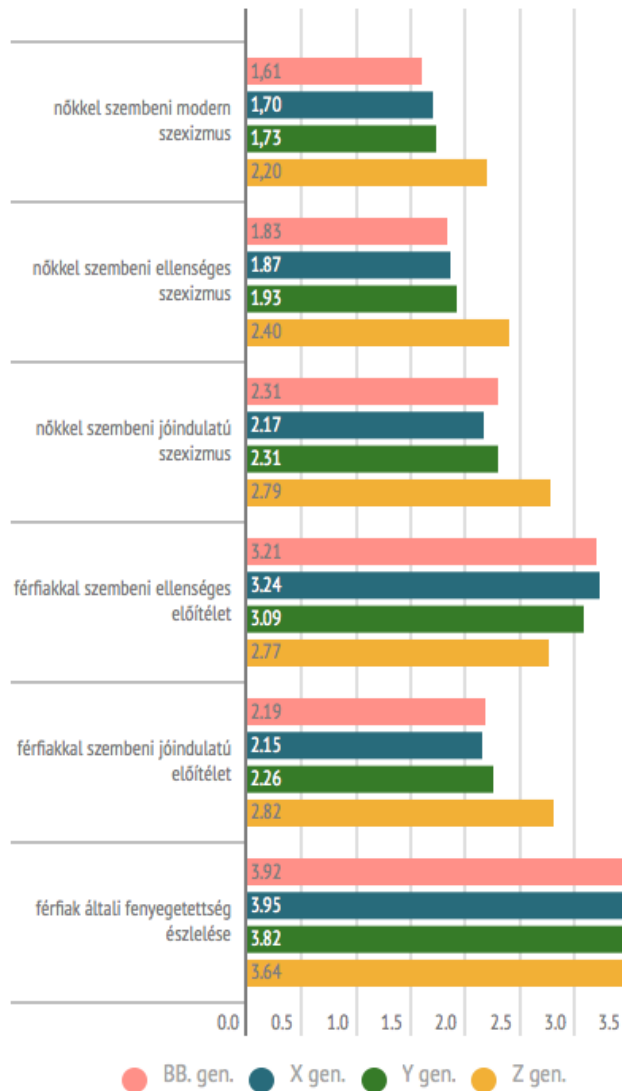
1. ábra: A feminizmushoz való viszony megoszlása négy különböző generáció válaszaiban

Az arányok összehasonlításából kitűnik, hogy az X és Y generáció tagjai közül többen vallják magukat feministának a BB és a Z generációk tagjaihoz képest. Finomabb elkülönítést alkalmazva (az összevont 3 helyett az eredeti 8 fokú skálát használva), azt látjuk, hogy a Z generációs nők jelentős mértékben eltérnek a többi generációtól, mégpedig úgy, hogy magukat kevésbé vallják feministának.

Generációs különbségek a nemekkel kapcsolatos nézetekben

Az életkort tekinthetjük egy lineáris trendeket kirajzoló tényezőnek is, amennyiben azt feltételezzük, hogy minél többet élt valaki, annál inkább/kevésbé jellemző rá valamely dolog az élettapasztalatának függvényében. Egy példával élve: minél idősebb egy nő, annál több személyes tapasztalata van a nők hátrányos megkülönböztetéséről és ezért egyre kevésbé

vall szexista nézeteket, vagy egyre negatívabban ítéli meg a férfiak csoportját. Adatainkat vizsgálva azonban azt találtuk, hogy a teljes mintán nincs egyenes arányú összefüggés az életkor és az általunk vizsgált nézetek és attitűdök között, azaz monoton növekedés vagy csökkenés nem jellemző.

2. ábra. Az egyes generációk átlagos pontszámai a különféle nézetekben (1-5 skálán)

A következő lépésben a teljes mintát generációkra daraboltuk, és azt vizsgáltuk, hogy az egyes nézetekben miként jelennek meg az eltérések a csoportok között. Itt azt tapasztaltuk, hogy a vizsgált kérdések szinte mindegyikében különbség van a generációk között, mégpedig jobbra úgy,

hogy a Z generációs, azaz legfiatalabb (18 és 20 év közötti) nők térnek el jelentősen a többi generációtól. Az adatok azt mutatják (ld. 2. *ábra*), hogy a legfiatalabb generáció az, amelynek tagjai a legkevésbé mondják magukat feministának (Feminista Önmeghatározás Skála), a leginkább szexisták (Modern Szexizmus Skála, Ambivalens Szexizmus Skála) a nőikkel kapcsolatosan, a legkevésbé ellenségesek a férfiakkal kapcsolatosan (Ambivalencia a Férfiakkal Skála), és a legkevésbé érzélik a férfiak társadalmi dominanciáját fenyegetőnek (Fenyegetettség Skála).

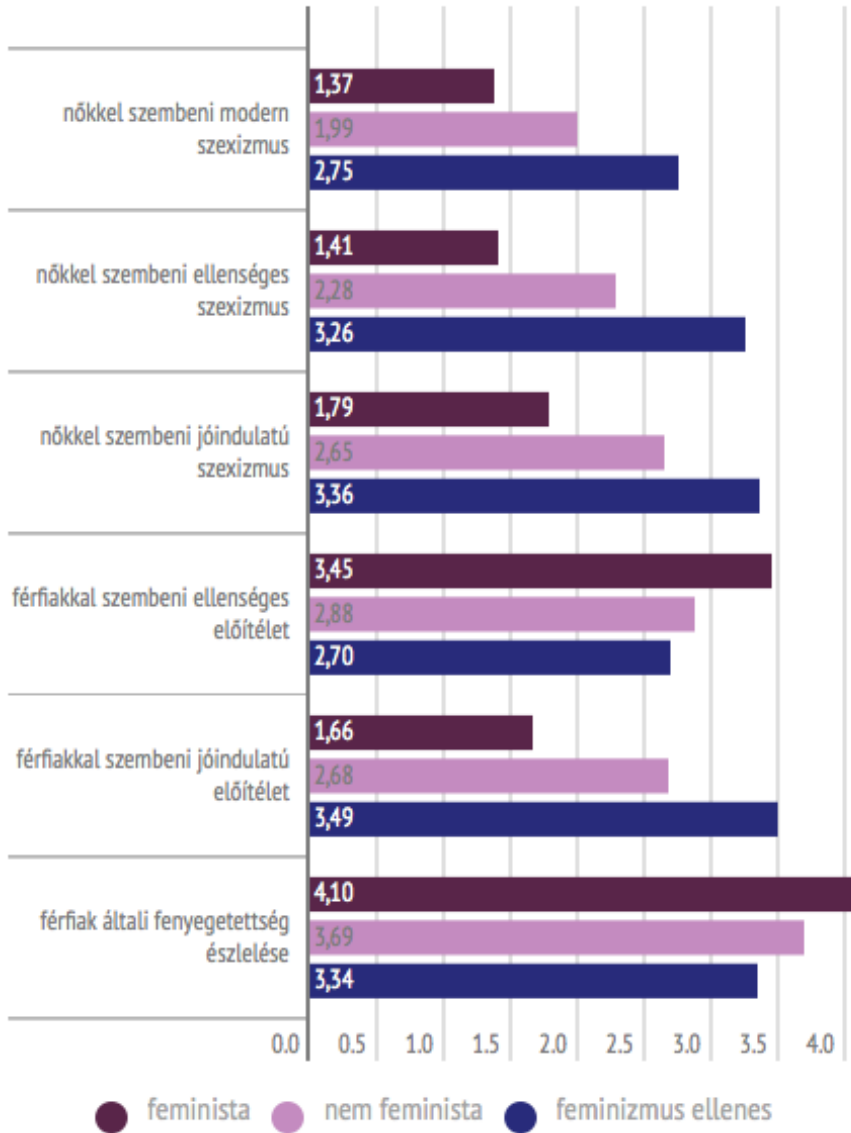
A nemekkel kapcsolatos nézetekről tehát kijelenthető, hogy a legfiatalabb generáció tagjai különböznek ezekben jelentősen a többi generációtól, míg azok között már nincsen számottevő különbség. A saját identitás vonatkozásában ugyanakkor, például a nemi szerep orientációt (tradicionalitását/modernitását) tekintve egyáltalán nem jelenik meg különbség a generációk között (az ötfokú Nemi Szerep Preferencia Kérdőívén az átlagpontszámok 1,9-2,0 közöttiek). Ugyancsak nincs eltérés a női szereppel való azonosulás erősségében (az ötfokú Társas Identitás Skálán 3,6-3,7 közöttiek rendre a pontértékek) a generációk között.

A feminizmushoz való viszonyulás és a nemi ideológiák

A generációs különbségeket eddig önmagukban vizsgáltuk, ám a nemekkel kapcsolatos nézetek szempontjából kulcsfontosságúnak tűnik az, hogy a társadalmi igazságosság és ezzel összefüggésben a női egyenjogúság elvével (=feminizmus) mennyiben azonosulnak a különböző generációk nőtagjai. Jó okkal feltételezhetjük – erről lásd a korábban már bemutatott kutatásokat is – , hogy a feminista identitás és/vagy attitűd megléte, illetve erőssége összefügg azzal, ahogyan a nemi ideológiákhoz (szexizmusokhoz) viszonyulnak a személyek. Ennek vizsgálatához ismételten három csoportra osztottuk a válaszolókat, a feminizmushoz való három lehetséges viszony (Feminista Önmeghatározás Skála) alapján. A kapott eredményeket a 3. *ábra* foglalja össze (ld. Következő oldalon).

Ahogy az a 3. ábráról is kitűnik, a feminizmushoz való viszony alapján elkülönülő csoportok között jelentős különbségek vannak abban, ahogyan a férfiak és a nők társadalmi szerepeiről gondolkodnak a válaszadók. Itt az összes nemi szerepekkel kapcsolatos tényezőben eltér egymástól a három különböző csoport, kivéve azt az egy pontot, hogy a férfiakkal szembeni ellenségességben a „nem feministák” és az „antifeministák” között nincs jelentős különbség. Azt mondhatjuk tehát, hogy a magukat feministának valló nők a legkevésbé szexisták a nőikkel szemben, a férfiakkal szembeni ellenséges attitűdjük a legmarkánsabbak, és ezzel összefüggésben a férfiakkal szembeni jóindulatú attitűdök a legkevésbé rájuk jellemzőek; illetve a férfiak, mint csoport általi fenyegetést ők érzik a leginkább realitásnak a másik két

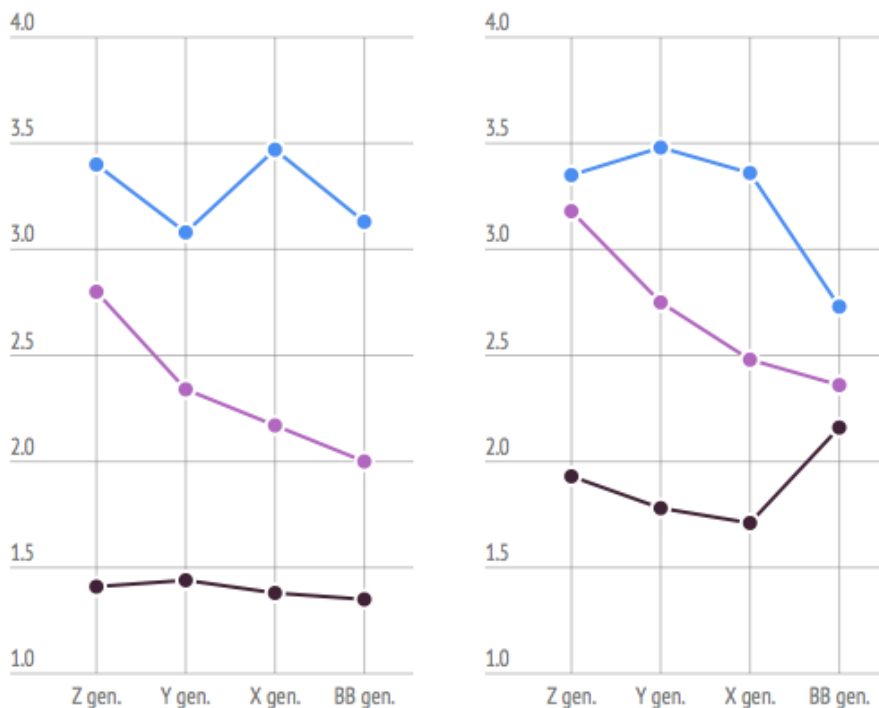
csoporthoz viszonyítva. Ez a mintázat persze önmagában nem meglepő, ugyanakkor megerősít abban, hogy a kérdőívet kitöltő nők „tudják, mit beszélnek”, amikor a feminizmushoz való viszonyukról számolnak be.

3. ábra. A feminizmushoz való három viszony alapján az átlagos pontszámok a különféle nézetekben (1-5 skálán)

Feminizmus és generációk: együttes hatás

Az eredményekből azt láthatjuk tehát, hogy míg a korcsoport önmagában kevésbé, úgy a feminista attitűd és/vagy identitás önmagában is jelentős hatással van arra, ahogyan a nemi szerepekről és a nemek közötti viszonyokról gondolkodnak a nők. A generációhoz való tartozás és a feminizmushoz való viszony azonban egyidejűleg vannak jelen, így együtt fejtik ki hatásukat a nemi szerepekről való gondolkodásra. Ezt az interakciós hatást is megvizsgáltuk az adataink tükrében, ezért a teljes mintát 12 alcsoportra bontottuk (4 generáció x 3 feminista pozíció a Feminista Önmeghatározás Skála alapján), és megnéztük, hogy ezek a csoportok miként különböznek a nézeteik tekintetében. Az elemzések alapján megállapítható volt, hogy a generációs hovatartozás és a feminizmushoz való viszonyulás között a szexizmusok vonatkozásában interakció mutatható ki. Ez azt jelenti, hogy a feminista és nem feminista nők csoportjainál különböző módon függ össze az életkor a szexista nézetek alakulásával. Ezt a kettős hatást szemléletesen mutatja be a 4. ábra.

4. ábra. A nőkkel szembeni ellenséges (bal oldali ábra) és jóindulatú (jobb oldali ábra) szexizmus skálán elért pontszámok generációnként (4) és a feminizmushoz való viszony (3) alapján

Az ábráról leolvasható, hogy a feministák csoportja esetében minden generációnál nagyjából ugyanakkora - összességében a legalacsonyabb értékű - az ellenséges és a jóindulatú szexizmus mértéke. Ez alól csupán egy jelentős kivétel van, mégpedig a jóindulatú szexizmus esetében mutatkozó különbség az X és a BB (baby boom) generációk között, utóbbiak javára. A nem feminista csoportba tartozó nők kifejezetten magasabb mértékű szexizmust mutatnak, ebben élen járnak a Z generációs válaszolók, a többi generáció pedig egyre csökkenő mértékben szexista. Ez alól megint csak az X és BB generációk közötti különbség a kivétel, de itt fordított módon, azaz közöttük nincs jelentős különbség, sem a jóindulatú, sem pedig az ellenséges szexizmusban. A feminizmus-ellenes csoport tagjai a legnagyobb mértékben szexisták, bár a generációk közötti különbségekről itt csak óvatosan nyilatkozhatunk, mert ezekben a csoportokban kevesebb válaszoló volt. Eredményeink alapján úgy tűnik, hogy a többi korcsoporthoz képest jelentős eltérést a BB generáció jóindulatú szexizmus pontszáma mutat, illetve az X és az Y generáció között mutatkozó eltérés az ellenséges szexizmus tekintetében.

A kétféle szexizmust összevetve azt láthatjuk, hogy a jóindulatú szexizmus nagyobb mértékben jellemző a feministáknál és a nem feministáknál is, mint az ellenséges szexizmus, míg az antifeministák csoportjában nincs jelentős különbség a kétféle szexizmus között, mindkettő egyformán magas. A jóindulatú szexizmusnál megfigyelhető az is, hogy a BB generáció esetében a feministák alig különülnek el a másik két csoporttól, míg a Z generációban a legkifejezettebb a különbség feministák és nem feministák között.

A 4. ábra vonalai szépen mutatják azt a fontos eredményt is, miszerint a kor nem önmagában van hatással a nézetek alakulására, azaz nem „egyenesek” valamely irányba ezek a vonalak. Az adatok megerősítik azt a bevezetőben felvetett lehetséges elképzelést, mely szerint a generációs különbségek háttérében a személyes élettapasztalatok növekedésén túl egyéb, társadalmi hatásokkal is számolnunk kell, tehát ilyen értelemben valamiféle „korszellem”-nek is szerepe lehet jelen esetben abban, ahogyan a nemi szerepekről gondolkodnak a válaszadó nők.

Következtetések

Vizsgálatunk is megerősítette azt a tapasztalati tényt, miszerint a feminizmus-hoz való viszony tekintetében alapvetően a nők három csoportja különíthető el egyértelműen: a feministák, az inkább semlegesek, illetve a feminizmus-ellenesek. Ezek az önmeghatározások pedig nem üres kategóriák csupán, valódi tartalma is van mindhárom identitáspozíciónak. A feministákra sokkal kevésbé jellemző például az ellenséges szexizmus, mint azokra, akik

nem vallják magukat feministának, vagy akik kifejezetten feminizmus-ellenesek. Ez egyrészt nem meglepő, hiszen a feministáktól „elvárható”, hogy az elvekben és a gyakorlatban is képviseljék a nemek egyenlőségét, illetve ehhez kapcsolódó attitűdöket valljanak. Másrészt a szakirodalmi összefoglalóban taglalt egyes kutatásoknak, amelyekben azt találták, hogy az identifikáció és az attitűdök gyakran nem járnak együtt, némileg ellentmond az általunk feltárt eredmény.

Vizsgálatunk arra is felhívja a figyelmet, hogy a jóindulatú szexizmus még a magukat feministának valló nők gondolkodásában is jelen van, még ha sokkal kisebb mértékben is a nem feminista nőkhöz képest. Ez arra utalhat, hogy a szexizmusnak ezt a formáját – valószínűsíthetően annak „mézesmadzag szerepe” miatt (Tóth 2012) – még mindig sokkal kevésbé ismerik fel, még azok a nők is, akik egyébként a hátrányos megkülönböztetés ellen egyértelműen szót emelnek.

Fontos megjegyezni, hogy mintánkban a megkérdezettek nők viszonylag nagy része (40%) vallotta magát feministának, és feltűnően kevés (5%) a kifejezetten antifeministák aránya, ami minden bizonnyal nem tükrözi a valós magyarországi eloszlást. Inkább arról lehet szó, hogy a kérdőívvel elsősorban feministákat, vagy a feminizmus témái iránt inkább érdeklődő nőket sikerült elérnünk.

Eredményeink szerint nem csupán a feminizmus-hoz való viszony, hanem a generációs megközelítés alapján is kirajzolhatóak a különböző csoportok (BB, X, Y, Z), amelyek a feminista identifikációban is, illetve a nemi ideológiák és szerepek vonatkozásában is eltérnek egymástól. Általánosságban elmondható, hogy a Z generáció tagjai azok, akik a leginkább eltérnek a többi generáció képviselőitől. Ezeket az eredményeket érdemes lenne további vizsgálatok tárgyává tenni, a legfiatalabb felnőtt generációról ugyanis még nem sok kutatás született ebben a témában.

Ahogy a szakirodalmi bevezetőben is utaltunk rá, vannak olyan elképzelések, melyek szerint a nők egyre inkább feministává válnak, ahogy nő az életkoruk. Ezt a magyar mintán részben sikerült kimutatni, ugyanakkor az is tény, hogy itt nem pusztán lineáris trendekről van szó; az attitűdökben megjelenő mintázatok a közös, generációs tapasztalatokkal is összefüggenek.

A feminista identitást és az ehhez kapcsolódó attitűdöket mindenképpen érdemes tovább kutatni. A nézetek elemzésével például feltárhatóak a találkozási pontok a különféle feminizmusok között, miközben feltérképezhető az a sokszínűség is, ahogyan a nők gondolkodnak az egyenlőséghez kapcsolódó témákról. Egy másik fontos feladat a nemi szerepekről, ideológiákról és egyenlőtlenségekről való gondolkodásmódokat egy fejlődési folyamatként tekintve vizsgálni, annak nyomon követésével, hogy miként alakulnak, változnak ezek a nézetek, elvezetve akár identitásbeli

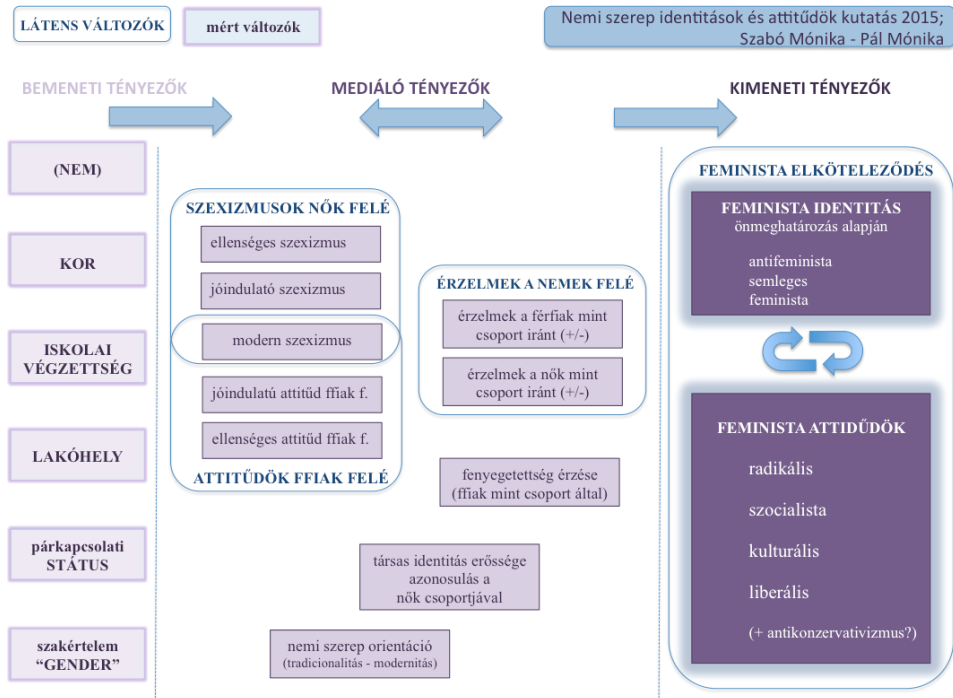
változásokhoz is, lásd például a „nem vagyok feminista” pozícióból a „feminista vagyok” állítás felvállalásáig vezető utat.

Felhasznált irodalom

- Aronson, Pamela. 2003. „Feminists or „postfeminists”? Young women’s attitudes toward feminism and gender relations.” *Gender & Society* 17 (6): 903-922.
- Baker, Joanne. 2007. „The ideology of choice. Overstating progress and hiding injustice in the lives of young women: findings from a study in North Queensland, Australia.” *Women’s Studies International Forum* 31: 53-64.
- Burn, M. Shawn; Aboud, Roger; Moyles, Carey. 2000. „The relationship between gender social identity and support for feminism.” *Sex Roles* 42 (11-12): 1081-1089.
- Cowan, Gloria; Mestlin, Monja; Masek, Julie. 1992. „Predictors of feminist self-labeling.” *Sex Roles* 27 (7-8): 321-330.
- Crossley, D. Alison. 2010. „When it suits me, I’m a feminist”: International students negotiating feminist representations.” *Women’s Studies International Forum* 33: 125-133.
- Duncan, E. Lauren 2010. „Women’s relationship to feminism: effects of generation and feminist self-labeling.” *Psychology of Women Quarterly* 34: 498-507.
- Eisele, Heather; Stake, Jane. 2008. „The differential relationship of feminist attitudes and feminist identity to self-efficacy.” *Psychology of Women Quarterly* 32: 223-244.
- Faludi, Susan (1991). *Backlash: The undeclared war against American women*. Portland: Broadway Books.
- Henley, M. Nancy; Meng, Karen; O’Brien, Delores; McCarthy, William; Sockloskie, J. Robert. 1998. „Developing a scale to measure the diversity of feminist attitudes.” *Psychology of Women Quarterly* 22: 317-348.
- Maddison, Sarah; Grey, Rosemary. 2010. „New feminist generations. The inter-generational conversation continues.” *Australian Feminist Studies* 25 (66): 485-492.

- Morgan, L. Betsy. 1996. „Putting the feminism into feminism scales: introduction of a liberal feminist attitude and ideology scale (LFAIS).” *Sex Roles* 34 (5-6): 359-390.
- Peltola, Pia; Milkie, A. Melissa; Presser, Stanley. 2004. „The „feminist” mystique. Feminist identity in three generations of women.” *Gender & Society* 18 (1): 122-144.
- Quinn, E. Julie; Radtke, H. Lorraine. 2006. „Dilemmatic negotiations: the (un)tenability of feminist identity.” *Psychology of Women Quarterly* 30: 187-198.
- Schnittker, Jason; Freese, Jeremy; Powell, Brian. 2003. „Who are feminists and what do they believe?” *American Sociological Review* 68 (4): 607-622.
- Szabó Mónika. 2015. „Nem vagyok feminista, de...” – Az „f betűs szó” felvállalása. *TNTeF* 5 (1): 55-69.
- Tóth Györgyi. 2012.febr. 13. [„Miért nem kérünk a jóindulatú szexizmusból?”](#) *Magyar Narancs Online – Női jogi Egyenlítő*. 2002.február 13. Letöltés dátuma: 2016. jan. 15.
- Trier-Bieniek, Adrienne M.. 2007. [To Be or Not To Be A Feminist: A Qualitative Study](#). MA Thesis. Blacksburg: Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Zucker, N. Alyssa. 2004. „Disavowing social identities: what it means when women say, „I’m not a feminist, but...”” *Psychology of Women Quarterly* 28: 423-435.

Melléklet

5. ábra: A kutatás konceptuális tere a mért változókkal